Kipling och imperialismen

Take up the White Man's burden —
Send forth the best ye breed —
Go bind your sons to exile
To serve your captives' need;
To wait in heavy harness
On fluttered folk and wild —
Your new-caught, sullen peoples,
Half devil and half child.

(Första strofen av "The White Man's Burden".)

Den nu utkomna "auktoriserade" Kiplingbiografin av Charles Carrington (Rudyard Kipling, His life and work, Macmillan, 25 shilling) innehåller en mängd på förut outlämnliga brev och handlingar grundade kompletterande upplysningar, men den ger inga mäktiga biografiska nyheter och inga väsentliga försök till omvärdering och originella perspektiv. De viktiga data i Kiplings liv har förut varit väl kända, och något nytt av betydelse har tydligen inte funnits att markera eller avslöja. Den ohyggliga inskolningstiden i England mellan 6 och 12 års ålder, lysande och knappt skildrad av Kipling själv, de bekymmersamma journaliståren i Indien, världsberömmelsen genom ett par hand dikter och noveller vid tjugufem år (1890): sedan kom, särskilt efter giftermålet 1892, den långa tiden av lugn och idyll och lugnt arbete, avbruten av resor och flyttningar, som på grund av förmögenheten och prestigen lätt kunde inpassa i henrivets milda och ombonade lycka. Någon andra

Säljes hos stjärnurmakaren — yrkesmannen

lig utveckling, med kriser av spänning och förtvivlan, fanns inte i detta liv. Draget av välartad, aktiv och utåtriktad ungdomlighet förblev bärskrande, den vildliga begåvningen och fantasin förblev stängd för alla mera oroande andliga äventyr; ingen viktoriansk hjälte har haft färre eller mera väldresserade hundar i källaren. Även de yttre äventyren var begränsade: den store skildraren av stormar och strider reste alltid första klass ångbåt och befann sig blott ett par gånger under ett par timmar i närheten av skottväxling. Kipling liknar i mycket de antropologer som efter några års studier hos ett vilt folk tillbringar livet med att sortera, kommentera och publicera anteckningarna.

Bristen på litterära och ideologiska reflexioner av större intresse i Carringtons bok är mera anmärkningsvärd. Kipling blev tidigt, och lär fortfarande vara, en av världens mest lästa författare. Vid hans död år 1936 hade hans engelske förläggare sålt hans prosaberättelser i sju miljoner exemplar, motsvarande amerikanska upplaga var åtta miljoner. Medan publiken i huvudsak varit trogen, har kritikens uppskattning i hög grad skiftat. Världsberömmelsen ackompanjerades av kritikens lov, även om en och annan highbrow opponerade; Nobelpriset 1907 är blott ett av de många bevisen för den litterära positionen. Men redan vid tiden för det första världskriget började bilden av Kipling som "ett fall av hämmad utveckling" slå igenom: hans imperialism, hans hatsånger, hans drag av ondsint boycout förgade uppfattningen, och att beundra Kipling ansågs under ett par årtionden vara ett tecken på efterblivenhet och enfald. Nu tycks hans rykte vara i stigande. Några av de författare som under senare tid hört till auktoriterna just bland highbrows har priset Kipling. I ett brev till brodern William kallade Henry James Kipling "det mest fullständiga geni som jag någonsin mött" (han betonade dock att han skilde mellan geni och intelligenz); Henry Adams talar efter en gemensam resa om sin beundran för Kiplings munterhet och kvickhet. För samtidens syn på Kipling är sannolikt det viktigaste att T. S. Eliot berömt hans dikter och förvarsat hans idéer.

I dåhistorisk framtår Kipling som den främste litteräre representanten, kanske den främste propagandisten över huvud, för den brittiska imperialismen, för strävan att bevara, konsolidera och utvidga imperiet. Till sten sammanföll hans blomstringsperiod med den imperialistiska politikens seger — Jamesons raid 1896, diamantjubiléet 1897, erövringen av Sudan 1898, boerkriget 1899, Chamberlain i England, Cecil Rhodes i Sydafrika, Roberts och Curzon i Indien. Hans mest berömda dikter — "The English Flag" med raderna "What should they know of England who only England know?", "Recessional", "The White Man's Burden", "The Absentminded Beggar" — blev liksom berättelserna från Indien egenlez och symboler av omätlig betydelse för denna blandning av kalkelestro, nationalism och exotism. Ehuru Kipling ofta stod kritisk till Amerika, kunde den engelska imperialismen i hans gestaltning smälta samman med den amerikanska till en anglosaxisk maktlära. Kriget mot Spanien och erövringen av Filippinerna betydde för vida kretsar i USA detsamma som Sudan- och boerkrigen för det tongivande England, och det är betecknande att sydafrikanen Cecil Rhodes; den mest engagerade av dem alla, drömde om ett gemensamt anglosaxiskt världsvälde.

Imperialismen har kritiserats på grunder som i våra dagar är alltför välkända för att behöva referera. Imperialisterna har också förfaktats såsom människor underlägna — inställda på det yttre och yttiga, känslokalla, aggressiva och maktfyllna av inre tomhet. Det är lätt att förstå dessa anklagelser; Kipling, Rhodes, Theodore Roosevelt och deras medbröder ter sig ofta i tal och skrift som förvuxna tolvåringar; Kipling skrev förtjust om att gänga bedrifter i skolan, och Roosevelt älskade att kalla sig själv d'Artagnan och de främsta ministrarna Aitken, Perkins och Aramis. Det är något obehagligt över den muntra överlägsenhetskänslan, pratet om den fysiska duktigheten — både Roosevelt och Kipling var små karlar med svag syn, ivriga att hårda och stärka sig —, manlighetskulten med dess kyska beskyddande av svaga kvinnor.

Romantisering av imperialismen med dess svällgna och främmande länder, av ämbetsmännen som förvaltade och soldaterna som försvarande och erövrade var väsentliga ting i den imperialistiska propagandan. De som urskäter och försvarar har med all rätt betonat den självkritik och realism som förenades med romantiken. Kipling blottade vissa svagheter i det engelska styret i Indien, hans soldater är inte polerade hjältar, utan cyniska, supiga, flickjägare, ofta brutala. Men romantiken blir dock dominerande: affärsintresse-na glöms bort, ämbetsmännen är redo att offra allt för de människor de skall tjäna genom att styra, soldaterna har trots allt ett hjärta och bungrigt hjärta. Genom den ökade realismen blir blott romantiken en ansula subtilare, förgyllningen en del av det förgyllda. Fred är naturligtvis bättre än krig — det säger Kipling ofta — men hur festligt är inte kriget i alla fall! Det bör understrykas att generositet mot de besegrade framstod som självklar; Kipling hårdte till dem som tidigt predikade försoning efter boerkriget.

En bra bild av dessa stämningar kan endast vinnas genom en analys, som såvitt jag vet aldrig gjorts. Som exempel på svårigheterna tar jag Kiplings dikt "Loot" (rov, byte). Här skildras en eggande rytmer hur det går till att pressa fram byte från infödingar. En av Kiplings biografer, Edward Shanks, finner dessa verser avskyvärda; "den som kommenterar Kipling rodnar då han säker komma med en förklaring". Eliot åter förklarar att Kipling självfallet inte försvarar plundring genom att låta en soldat beljunga dess behag. Enligt min mening måste dikten genom sin glada beskrivning av brottet bli ett slags uraåkt för det:

Now remember when you're 'acking
round a gilded Burma God
That 'is eyes is very often precious
stones:
An' if you treat a nigger to a dose
o' cleanin'-rod
'E's like to show you everything 'e
owns.

Carrington berör inte denna dikt, men han påminner om de belätna reflexionerna i pojkboken om den duktige Stalky och hans kamrater; "Tink Er bara Stalky släppt lös på sydsidan av Europa med tillräckligt många alkher och möjlighet till byte. Tänk på det ordentligt."

Vad var målet för denna imperialism? Carrington och andra Kiplingbiografer har inte mer än smuldat vid det hårdistoriska sammanhanget. Vad Kipling förkunnade var ungefär detsamma som andra propagandister på 1890-talet; den kanske främste var Benjamin Kidd, vars huvudarbete översattes till svenska och lovprisades av Viktor Rydberg. Det gällde, frånsat för anglosaxarna, som representerade "en högre typ av social ordning", att enligt "ett civilisatoriskt förtroendeuppdrag" uppfostra de underlägsna folken; hiärför behövdes "humanitet, styrka, karaktärsfasthet och omedelbar pliktuppfyllelse utan tanke på storslagna och utopiska mål". Om Kipling sökt systematisera sin åskådning, hade det säkerligen skett i dylika formuleringar. Hans nyckelord var lagen, varmed menades ordning och hierarki; lagen och det tekniska framsteget var erövrarnas gåvor till de primitiva folken. Härskarna måste ha en stark känsla av ansvar för sin förvaltning; högmod, skrytet och veklighet bannlystes; denna tankegång präglar "Recessional". Deras pliktt var, liksom en gång romarnas, att civilisera, och civilisation betydde i första rummet ordning, sammanhållning mellan befallande och lydande; utanför denna ordning stod barbarerna (lesser Creeds without the Law), till vilka Kipling vid skilda tillfällen synes ha riknat alla andra folk, även amerikanerna.

Inom denna imperialism kan två riktningar urskiljas, om man så vill en vänster- och en högerriktning. Vänsterriktningen, som även omfattade ledarna av Fabian Society i den tidens England, betonade att målet måste vara de underlägsna folkens utveckling till fullt likaberättigade, till nationell självständighet; den riktningen har blivit den segrande, och de länder som nu blivit helt fria kan några utvecklade efter vänsterimperialisternas mönster. Högerimperialisterna bestred knappast denna målsättning, men den var för dem avlägsen intill overkligheten; det centrala var ledningen, herrväldet, ordningen. Det är uppenbart att Kipling hörde till denna riktning och att hans uppfostringstanke smälter samman med erövrarens stolthet. Detta sammanhänger med hans inrikespolitiska hållning: han var extrem tory, inte antidemokrat, men misstrogen och halvt förakttull mot demokratin; den sociala hierarkin och den starka traditionen var för honom lagen i England.

Byggde imperialismen hos Kipling på några rasföreställningar eller ansåg han den engelska eller anglosaxiska överlägsenheten vara tillfällig och miljöbestämd? Carrington fritar i stort sett Kipling från rasfördomar; han tycks inte ha klart för sig att dessa föreställningar för också för sedan var av en stark vetenskaplig skola bevisade insikter. Som skäl för sin uppfattning anför Carrington särskilt att ordet "vit" av Kipling i anknytning till ett vanligt språkbruk inte användes bara om människor med vit hudfärg, utan också om svarta och gula, som förtjänade aktning. Vit skulle alltså egentligen ha betytt bara en bra människa; vi skulle stå inför samma ordlek som då Fichte sade att tyskarna var bra och samtidigt kallade alla bra människor för tyskar. Men det är tydligt att man med detta påpekande inte kommer ifrån tron på en korrelation mellan vithet och förträfflighet; man bara uttrycker saken mera komplicerat. Att Kipling var full av primitiva föreställningar om vissa rasers eller folks "natur" framgår klarast av de i förbigående fällda uttalandena i saken i självbiografin ("Something of myself").

Fanns det någon likhet mellan Kiplings imperialism och fascismen eller nazismen? Biografierna avvisar med indignation den tanken. Det är emellertid orimligt. Den engelska form av nationell extremism som Kipling representerar — med Carlyle, Ruskin och många andra som kolleger — har utan tvivel både beröringspunkter och förbindelselinjer med fascism och nazism. Detta ändrar inte att den brittiska och den amerikanska nationalismen varit ojämförligt mera human och tolerant och att Kipling helhjärtat avskydde sin tids diktatorer.

HERBERT TINGSTEN

FJÄRDE SYMFONIN

LARS GÖRANSSON

har med tre böcker, utgivna med fem års intervall, vunnit en ställning som en av våra främsta novellister. I denna artikel medieterar han över musikens makt, särskilt makten hos Sibelius fjärde symfoni.

Musikens makt, dess befriande, upplysande eller avstämmande verkan har alla erfarit. Orsakerna gånger har en sång, en schlager, ett orkesterstycke bildat bakgrunden till betydelsefulla sinnesändringar. Otaliga gånger har musiken, för en stund, omskapat världen och givit den gestalt; fått ett rum, en belägenhet, ett levnadsöde att utvidga sig och innehåra alla rum, alla tillfällen, i alla tider — hela existensen i formen av en melodi. Små, bortglömda känslor, opraktiska önskningar, halva minnen, en mängd bjudande eller beharskande gester — sådant som egentligen hör drömmen till — framträder plötsligt klart och klokt i mutis hela påtaglighet. Den är ett ingrepp i individens väsentligaste rörelser, ett inträngande på hans egnaste mark — men lämnar den några spår efter sig? Har en människa blivit förändrad, förbättrad eller varaktigt hjälpt efter ett sådant musikalsiskt ingrepp? Att musiken skulle verka också när den inte längre ljuder i våra öron, och kanske drva sitt spel med oss också då — det kan man inte påvisa.

Men ett stycke musik som Sibelius fjärde symfoni är för mig och har alltid varit sedan jag första gången hörde det, av livsbetydelse — fast jag inte kan visa hur. En värld utan denna symfoni skulle för mig, tror jag, vara en mera okänd, svårare och farligare värld.

Sibelius är nationalromantiker. Han har skrivit en hel del a. k. programmusik, anknytande till en natur upplevelse, en litterär situation, eller med en nationell avsikt. Man kan kanske höra t. ex. ausuet från skogstopparna — som från ett hav över våra huvuden — också i hans övriga musik; om man inte föredrar att ta en söndagspromenad själv. Detta säger uppenbarligen ingenting om musikens karaktär och dess speciella verkan på åhöraren.

Vad är då musik? Vad menar den? Vad gör den?

Man har nu länge strävat efter att renodla bildkonsten, göra den nonfigurativ. Också i litteraturen har vi liknande tendenser, där de är ännu omöjligare att fullfölja. All konst tycks göra sig med associationer till verkligheten — all konst, har man nedgett, utom musiken. Men jag tror att man inte ska vara så säker på musiken heller. En sak är att man inte kan omformulera vad musiken säger, en helt annan sak att dess rörelser och gestalter skulle existera i ett luftlomt och för människan främmande rum. Den obetänksamma människan — den som all konst först och främst vänder sig till — upplattar musiken till ett slags matematik eller ett tyskarna var bra och samtidigt kallade alla bra människor för tyskar. Men det är tydligt att man med detta påpekande inte kommer ifrån tron på en korrelation mellan vithet och förträfflighet; man bara uttrycker saken mera komplicerat. Att Kipling var full av primitiva föreställningar om vissa rasers eller folks "natur" framgår klarast av de i förbigående fällda uttalandena i saken i självbiografin ("Something of myself").

Fanns det någon likhet mellan Kiplings imperialism och fascismen eller nazismen? Biografierna avvisar med indignation den tanken. Det är emellertid orimligt. Den engelska form av nationell extremism som Kipling representerar — med Carlyle, Ruskin och många andra som kolleger — har utan tvivel både beröringspunkter och förbindelselinjer med fascism och nazism. Detta ändrar inte att den brittiska och den amerikanska nationalismen varit ojämförligt mera human och tolerant och att Kipling helhjärtat avskydde sin tids diktatorer.

HERBERT TINGSTEN

Carl August Nicander, den romantiske skalden, Peter Wieselgren, den fanatiske nykterhetskämpen, den allvarlige och godbjärtade Hildebrand Hildebrandsson

— alla hörde till den vackra och kvicka Ebba af Wirsénu bonnbrarе. och till hennes vänner räknades riksantikvarien Bror Emil Hildebrand, Fredrika Bremer, Malla Silfverstolpe och Carl David af Wirsén. Ni möter dem — och många andra — i hennes muntra och öppenhjärtiga brev, som ger en tjusande bild av svenskt 1800-talsliv.

Ebba Grenholm
DIN TILLGIVNA EBBA
27:50, inb. 32:—, ill.

"En förtjusande bok, som till synes ekonstrat och med övertygande samtärdighet återger vad som blonde en ung intelligent överklasflicka från hennes tidiga år och sikuma fram till hennes död år 1839."
Else Kleen i SvD

BONNIERS

Julklappen till den musikintresserade

ur serien MUSIKENS MÄSTARE

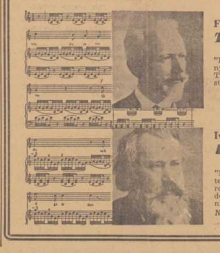

Folke H. Törnblom
Tjaikovskij
12:50, inb. 16:50, ill.
"Det finn med Törnbloms nya bok är att han låter Tjajkovskijs nevrotiska typ stå så klar hela tiden."
Ysgee *Flyckt i Expr.*

Ivar Stare
Brahms
13:75, inb. 17:75, ill.
"Ett beundransvärt arbete..., vittnar om förfarenens ingående sakkännedom och litterära gestaltningsförmåga."
Nicolas von der Pals i *SvD*

Bertil Carlberg
Petersson-Berger
7:50, inb. 13:—
Nils-Olof Franzén
Rossini
4:50, inb. 17:75
Julius Rabe
Bach
5:50, inb. 8:95
Nils-Erie Ringbom
Sibelius
6:25, inb. 9:25
Folke H. Törnblom
Beethoven
8:95, inb. 8:65
Mozart
5:75, inb. 11:50
Schubert
5:50, inb. 8:55
Wagner
5:50, inb. 8:45
Grieg
5:50, inb. 8:85
Verdi
6:50, inb. 9:50
Gösta Zetterberg-Törnblom
Chopin
6:60, inb. 8:65

BONNIERS

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.